

Visvriendelijk maaien

TEKST Willie van Emmerik en Robin de Vries
 FOTOGRAFIE Jan Kamman en Sportvisserij Nederland

Hoewel waterplanten onmisbaar zijn voor een gezonde visstand, is een overvloed ervan schadelijk voor de visstand en de visserij. Het dichtgroeien van wateren verhindert niet alleen de aan- en afvoer van water, maar kan ook nadelig zijn voor het recreatief gebruik ervan. Maaien van planten is dan ook vaak noodzakelijk. Het is dan wel belangrijk om dit op een voor vissen verantwoorde wijze te doen.

Het nazoeken van vissen in het op de kant gezette maaisel wordt vaak vergeten.

Een dichte begroeiing in een water beperkt de bewegingsruimte van veel vissoorten. En terwijl in de zomermaanden de zuurstofgehaltes sterk kunnen wisselen, zal in het najaar door het afsterven van de planten, een zuurstoftekort optreden. Veel hengelsportverenigingen hebben aangegeven overlast te ondervinden van overmatige waterplantengroei in diverse wateren. Het maaien van de planten is een oplossing. De maaimethode die gebruikt wordt, is essentieel voor het succes van de actie. In dit artikel worden de meest

gebruikte maaimethodes tegen het licht gehouden. Hiervoor is het maai beleid van een zestal waterschappen onder de loep genomen.

Conventioneel maaien

De meest toegepaste methoden van het maaien van waterplanten zijn het gebruik van de maaiboot, de maaikorf en de maai-harkcombinatie.

Een maaiboot wordt over het algemeen gebruikt in watergangen die niet of moeilijk vanaf de oever gemaaid kunnen worden. Er zijn drie verschillende uitvoeringen met

verschillende maaihulpstukken: het sleepmes of veegmes, de T-front-maaier en de zijmaaier.

Als een watergang te smal of te ondiep is voor een maaiboot, wordt vaak gemaaid met een maaikorf op een mobiele kraan of tractor.

De maai-harkcombinatie combineert het maaien van het natte profiel met het droge talud. Deze methode wordt vaak toegepast in smalle, ondiepe landbouwsloten.

Maaiboot

Bij ondiepere watergangen (<1m) die niet vanaf de oever zijn te maaien wordt vaak de maaiboot ingezet. Door de krachtige motor en (soms te diep afgestelde) snel ronddraaiende schroeven wordt dan de bodem omgewoeld en wordt het water troebel en zuurstofloos, wat leidt tot vissterfte of naar zuurstof happende vis aan het oppervlak. Deze vis vormt een makkelijke prooi voor visetende vogels. Ook worden regelmatig vissen verwond of gedood door de maaimessen.

Maaikorf

De maaikorf wordt meestal gebruikt in ondiepe en smalle wateren. Dit werktuig lijkt op het eerste gezicht visvriendelijker omdat het minder effect heeft op het zuurstofgehalte

De afstand tussen de spijlen bepaalt de visvriendelijkheid van de maaikorf.

en het water minder vertroebelt dan bij het gebruik van de maaiboot.

Bepalend voor de ecologische effecten die de maaikorf teweeg brengt zijn de afstand tussen de spijlen van de maaikorf en de dichtheid van de waterplantenmassa. Hoe groter de afstand tussen de spijlen, hoe groter de ontsnappingskans is voor vissen. Wanneer de hoeveelheid waterplanten groot is, heeft de maaikorf als nadeel dat er verhoudingsgewijs veel vissen en andere dieren tussen het maaisel komen vast te zitten en daardoor worden meegeeschept en op de kant terecht komen. Ook bestaat het risico dat de maaikorf te diep door de bodem wordt getrokken waardoor het zuurstofgehalte negatief wordt beïnvloed.

Maai-harkcombinatie

Het maaien met een maai-harkcombinatie is een relatief snelle methode, tot wel 8 kilometer per uur. De maai-harkcombinatie heeft echter snel ronddraaiende delen, waardoor eventueel aanwezige vissen weinig overlevingskansen hebben. Voor de visstand lijkt de maai-harkcombinatie dan ook alleen toepasbaar in kleine agrarische afwateringsloten waar nauwelijks vis aanwezig is. ➤

Maaien in de Flora- en faunawet

Bij het uitvoeren van maaierwerkzaamheden moet rekening gehouden worden met de Flora- en faunawet. Volgens deze wet zijn alle handelingen verboden die schadelijk zijn voor beschermde dieren en planten. Om bepaalde werkzaamheden toch uit te kunnen voeren, wordt gewerkt met vrijstellingen en ontheffingen. Het geven van een vrijstelling is afhankelijk van het type werkzaamheden en van de beschermingsstatus van een plant- of diersoort. Om te voorkomen dat vaak onnodig ontheffing moet worden aangevraagd werken de waterschappen volgens een gedragscode, waarin beschreven is waar, wanneer en hoe maaierwerkzaamheden mogen worden uitgevoerd.

Om de informatie uit de gedragscode en onderhoudsbeheerplannen voor de opzichters en buitendienstmedewerkers te vertalen naar concrete onderhoudsmaatregelen in het veld worden door waterschappen vaak veldgidsen opgesteld. Hierin zijn soorten die vanuit de Flora- en faunawet bescherming genieten, kort beschreven met een foto erbij. Ook wordt zo concreet mogelijk per beheercluster aangegeven hoe het onderhoud zo kan worden uitgevoerd dat er zorgvuldig met beschermde planten en dieren kan worden omgegaan.

Voor alle, ook andere niet beschermde, soorten geldt een algemene zorgplicht. Dit houdt in dat voor alle in het wild voorkomende dieren en planten en hun leefomgeving 'voldoende zorg' in acht moet worden genomen om schade aan deze soorten te voorkomen.

Vogels doen zich te goed aan vissen die met het maaisel op de kant zijn gezet of boven komen door zuurstofgebrek.

Korten op onderhoud

Veel waterschappen kampen met bezuinigingen waardoor er moet worden gekort op het onderhoudsbudget. In de praktijk betekent dat vaak dat er minder wordt gemaaid of dat het maaibeheer wordt uitbesteed aan de laagst offerende aannemer.

De praktijk leert dat een goedkope aannemer het water in minder tijd moet maaien om het toch nog economisch rendabel voor hem te maken. Vaak wordt dan gekozen voor de snelste (niet altijd de visvriendelijkste) maaimethode en wordt afgezien van het nalopen van het op de oever gedeponeerde maaisel op achtergebleven vis.

Machinisten van waterschappen lijken wat meer gevoel voor waternaam te hebben en lopen bijvoorbeeld het maaisel vaker na op meege-schepte vis.

Zorgvuldigheid

Tijdens onderzoek kwam naar voren dat de maaierwerkzaamheden niet altijd even zorgvuldig worden uitgevoerd. Er blijkt vaak zo snel mogelijk te worden gewerkt waarbij weinig of geen rekening wordt gehouden met

Gevoelige stadswateren

Stadswateren zijn meestal smal en ondiep en hebben vaak een (dikke) baggerlaag door achterstallig baggeronderhoud. Ook zijn stadswateren in de regel verdeeld in verschillende kleine compartimenten, gescheiden door stuwtejes of duikers die voor vissen slecht passeerbaar zijn. Maaien met zwaar materiaal leidt in dergelijke, kleine stadswateren in veel gevallen tot een extra snelle daling van het zuurstofgehalte, terwijl de vis moeilijk of niet kan vluchten. Daarbij komt dat in stadswater weinig of geen beschermde vissoorten voorkomen, maar vooral algemene soorten als brasem, karper en blankvoorn. Deze soorten vallen alleen onder de *algemene zorgplicht*. Deze algemene zorgplicht van de Flora & faunawet schrijft geen specifieke maatregelen voor, maar laat de verantwoordelijkheid hiervoor bij de uitvoerder. Om invulling te geven aan deze algemene zorgplicht is het echter belangrijk de richtlijnen uit de gedragscode te hanteren, waaronder gedifferentieerd maaibeheer. Minstens zo belangrijk zijn het regelmatig baggeren, het zo mogelijk overdimensioneren van watergangen, maar ook instructie en controle in het veld van degenen die het maaibeheer uitvoeren.

de flora en fauna. Daarnaast wordt er niet altijd afwisselend gemaaid en soms blijkt 100% van de vegetatie te worden verwijderd, terwijl de afspraak is dat 25% zou moeten blijven in water. Het volledig verwijderen van de vegetatie is zeer nadelig voor de aanwezige visstand.

Communicatie

Tijdens het onderzoek is opgevallen dat de communicatie tussen de waterschappen op het gebied van onderhoud niet altijd optimaal is. Zo zijn veel waterschappen niet of onvoldoende op de hoogte van nieuwe, meer visvriendelijke tech-

Steeds meer wateren groeien dicht met waterplanten.

nieken. Ook schiet de communicatie tussen de ecooloog of beleidsmedewerker en de uitvoerders vaak tekort, waardoor de werkzaamheden anders worden uitgevoerd dan beschreven in de gedragscode, wat schadelijk kan zijn voor de flora en fauna.

Verder worden maaiwerkzaamheden soms uitgevoerd terwijl de waterplantenbedekking nog minder is dan 25%. De invloed van de waterplanten op de doorstroming is dan gering, dus maaien is onnodig en kan daardoor schade opleveren aan de waterfauna.

Innovaties

Er zijn diverse ontwikkelingen op het gebied van het waterplantenbeheer. Een aantal daarvan zijn vanuit visserijkundig oogpunt interessant.

A3bodennes

Het A3-bodennes is ontwikkeld door Adrie Kroot van Waterschap De Dommel. Hij heeft hiervoor de innovatieprijs 2013 gewonnen van het Ideeëncentrum.

Het A3-bodennes is een rechthoekig open frame van 2,1 bij 1,8 meter met aan drie zijden messen. Het frame kan aan een giek van een smalspoortractor worden gemonteerd. Deze tractor rijdt over het schouwpad, trekt het frame door de watergang en maait op deze manier de waterplanten. Bij het maaien 'volgt' het frame de bodem. Een plaat aan de onderzijde zorgt ervoor dat de messen aan de onderzijde van het frame niet door de bodem getrokken worden maar de waterplanten ongeveer 10 cm boven de bodem afsnijden. Doordat het A3-bodennes niet tot op de bodem maait en het frame open is, kunnen vissen en andere waterdieren makkelijker ontsnappen.

Het A3-bodennes wordt tot nu toe alleen gebruikt in smalle, stromende wateren. Het maaisel drijft met de stroom mee naar een drijfbalk, waar het uit het water wordt geschept. Het mes lijkt echter ook bruikbaar in stilstaande wateren, door het waterniveau van een peilvak vóór het maaien tijdelijk op te zetten. Na het maaien laat men het waterpeil weer zakken waardoor de waterplanten met de stroom mee worden gevoerd naar de eerstvolgende stuw en daar kunnen worden verwijderd. Tot nu toe

wordt dit vis- en natuurvriendelijke A3-bodennes alleen toegepast door Waterschap De Dommel.

Met het A3-bodennes kan relatief visvriendelijk worden gemaaid.

Faunatronic

Naast nieuwe maaimethodes is het ook mogelijk gebleken de bestaande methodes op visvriendelijke wijze aan te passen. Een goed voorbeeld hiervan is de faunatronic ontwikkeld door de firma Hobelman-Halle, een besturingsmechanisme dat ervoor zorgt dat de maaikorf op een ingestelde hoogte boven de bodem van de watergang blijft.

Handwerk

Een aantal hengelsportverenigingen heeft zelf maaiwerktuigen ontwikkeld. Meestal gaat het om een eenvoudig maimes of een bodemhark. Deze kunnen met de hand worden uitgeworpen of met een kleine boot worden gesleept. Hiermee kunnen sportvissers op kleine schaal maaien en hun visstekken vrij maken van waterplanten.

Dit maaien gebeurt vaak op plaatsen waar niet of te weinig frequent door een waterbeheerder wordt gemaaid. Door de kleinschaligheid zijn deze manieren van maaien inherent visvriendelijk.

Het kan beter

Er kan nog het nodige worden verbeterd op het gebied van het onderhoud van watergangen. Voor een groot deel betreft het daarbij het beter naleven van de gedragscode waardoor de flora en fauna geen schade worden berokkend. Aspecten

die bedoeld worden zijn onder andere gefaseerd maaien en het altijd laten staan van 25% van de vegetatie. Bij de keuze van de maaimethode moeten de ecologische aspecten voorop staan, hierop mag niet worden bezuinigd. Bij eventuele calamiteiten zoals zuurstofloosheid en vissterfte moet direct worden gestopt met de maaiwerkzaamheden. Het maaisel moet uit het water worden verwijderd en nagelopen worden op achtergebleven dieren.

Om dit te bereiken zijn betere communicatie met en instructie van de veldmedewerkers noodzakelijk, evenals een regelmatige controle op de veldwerkzaamheden.

In sommige gevallen bestaat ook de indruk dat juist te strak wordt vastgehouden aan de gedragscode, bijvoorbeeld voor wat betreft de periode van de onderhoudswerkzaamheden en dat pas gemaaid mag worden na half juli. Het waterplantendek kan dan al erg dicht zijn. Een hoge waterplantenbedekking kan leiden tot zuurstoftekorten tijdens de ochtend en bij het maaien van een dichte waterplantenmassa worden meer dieren meegeschept op de kant. Dit kan dus negatieve effecten hebben op de aanwezige waterfauna.

Als maaien te veel schade aan de natuur oplevert kan men ook andere visvriendelijke en veel goedkopere alternatieven afwegen, zoals het uitzetten van graskarper. Sportvisserij Nederland wil in samenwerking met de waterschappen het onderzoek naar visvriendelijk waterplantenbeheer daarom voortzetten. **V**

Geraadpleegde literatuur

De Vries, R. 2014. Naar een visvriendelijk(er) maaibeheer.

Een vergelijking tussen de maaibeheerplannen van waterschappen en de praktijk en in voorstellen voor verbeteringen Sportvisserij Nederland, Bilthoven.

Stageverslag HZ University of Applied Sciences.